

Txejoven eskutitzak

Itziar MITXELENA

Anton Txejoven (1860-1904) eskutitz hautatuen irakurketa parada ezin hobea gertatu zait idazle errusiarra hobeto ezagutzeko.¹ Egile baten intimitatearen berri izatean, batzuetan, berarengandik urrundu banau (Canettiren *Fiesta bajo las bombas* edo Bryce Echeniqueren *Permiso para vivir* kasu); orain, Txejoven bizitza lanpetuarekin eta izaera errukitsuarekin topo egitean, idazleari nion mirespenari gehitu zaio gizonarenganako errespetua eta sinpatia, dotore eta zuzen onartu zituelako patuak bidali zizkion pozak eta atsekabeak.

Lehen gutuna hamasei urterekin idatzia dago Tangarog jaioterrian; azkena, hil baino hilabete lehenago, Badenweiler alemaniar bainu etxean; tartean, izenburuak agintzen digun legez, bizitza bat bizitzen ari den bitartean ezagutua, geroak izango dituen ondorioak, guretzat jakinak, ezezagunak zaizkiola idazten ari denari, esperientzia berezia eta hunkigarria, irakurketak soilik sor dezakeena.

Bidaia, diru arazoak medio, familiak Moskura alde egin ondoren, jaioterrian gelditu den gaztearekin hasten dugu. Lehen eskutitza, lehengusuari igorria, unibertitatean sartzeko behar dituen ikasketak egiten ari den mutilak idatzia da. Errespetuz betea, proposatzen dioten harremanaz oso seguru ez balego bezala. Baina, izkribuaren bukaeran, Txejoven puntua nabari dezakegu dagoeneko, hau da,

(1) Chekhov, Anton, *A life in letters*, Penguin books, London, 2004; ed. R. Bartlett, ingeles itzul. R. Bartlett eta A. Phillips.

zehatz, labur eta maisukeriarik gabe egunerokotasun arrunta edo Humbolten lanei buruz pentsatzen duena adierazteko ahalmena.

Moskun aurkituko dugu ondoren, medikuntza ikasketak egiten eta, familia mantentzeko, umorezko ipuinak argitaratzen, aldizkariak ematen dioten leku murrizaz kexu. Hogeita lau urterekin, karrera bukatzen duen urte berean, mortala gertatuko zaion gaixotasunaren lehen aztarnak, bere berea duen tankera baikorreetan tratatuak: maiz ikusi omen du gaitzak ez duela hilgarria izan beharrik... Hasieratik sentitzen badugu dena ez dela poza eta zoriona hain lasai idazten duenaren bizitzan; eta hemendik aurrera karten doinua berdina bada ere, baikorra, zehatza eta umorezkoa, ikus ezina eta, agian, horrexe-gatik, indartsuagoa den lanbro ilun batek belzten ditu izkribuak.

Txejovek, dena den, aurrera egiten du, fama, ospea eta aberastasuna erdietsiz. Ospearekin batera, etxe atseginak, Malikovon lehe-na, azkena Yaltan; jardindunak, zuhaitz eta lorez hornituak, non familiarekin biziko baita animaliez, zakurrez bereziki, inguratua. Igorleak, familia mugetatik at, handitzen dira, Suvorin kultura gizona bereziz.

Langile porrokatua, beti ari da idazten, zuzentzen, medikuntza zeharo laga gabe, eskatzen dizkioten mesedeak egiten, etxeko beharrak betetzen, lana mozten dioten bisita ugariei jaramon egiten; akitua, arreba ondoan ez duenean batik bat. Eginbeharra konplitzen du, bidegabea dela jakinda ere; indarrak gutxitzen zaizkionean, zuzentzen ditu bere lan osoen galeradak, pazientzia galdu gabe, Marx editorearekin egindako tratua ez duela mesedegarri ikusi arren. *Ge-reziondoen baratza* bukatzen dirau azken momentura arte, lana eta arduraren bitartez sufrimendutik ihes egin nahi balu bezala, haurtzarotik ongi ezagutzen duen moduan.

Bizitza korapilatu honetatik iheska agian, maiz aurkitzen dugu lekuz aldatzen. San Petesburgon edo Moskun, bai eta bidaia luzeak egiten, Errusiatik zehar edo atzerrian, haize berrien bila. Famatuena, Sajalineko penalekoa, orain gure artean agertu den kronikan jaso.²

(2) Chejov, A. P., *La isla de Sajalín*, Barcelona, Alba, 2005; itz., sar. eta not. V. Gallego Ballester. Interes handiko liburu hau oso argitalpen egokia du. *Herioaren etxeko oroitzapenak* liburuarekin alderatuz diferentziak nabarmenak dira; Dostoyevskirena preso egon denaren oroitzapenak dira, Txejovena aldiz bisitari baten erreportala da.

Gaixotasunak aurrera egin ahala luzatuko dira Nizan egiten dituen egonaldiak, Mediterraneoko klima profitatuz. Leku aldaketan ondorioz, eskutitzak helbide berriez beteak daude, zehazki adieraziak, familia eta ezagunei igorriak, idatz diezaioten. Azken trantzeak bidaiak prestatzen aurkituko du; arrebari idatzitako eskutitzean, leku gutxi betetzen dute itotzen dion eritasunaren notiziak, Odessara alde egiteko behar dituen argibideek, aldiz, tarte guztiak tapatzen dituzte.

Zorren urduri, diruari lotutako xehetasunez beteak daude gutunak. Ezagun zaiolako rubloaren balioa kezkatzen du besteei sor dizkien gastuak. Arrangura hau ez da bere kasuan aberastu nahiri lotzen; alderantziz, emankortasuna eta lagun hurkoarenganako ardurabarria da gauza xumeetan zein handietan. Eskolak eraikitzen, errolda egiten, liburuak Sajalinerara bidaltzen, edo idazlanak, arreba hil ondoren, estatuari eskaintzen; eskuzabal beti, sarritan ari da besteen arazoak konpontzen, bere pertsonaiek maiz agertzen duten joera herabeaz urruti. Garai batean Tolstoen jarraitzailea izan bazen ere, gero gauzak hobetu zitezkeela sinesten zuen, bere bizitza, jipoiak desagertu zirenean, hobetu zen bezala. Tankera erreformazale honek eta gizabanakoari zion fedea, Errusiaz jabetuko zen komunismotik zeharo aldentzen dute.

Eskutitz bakoitza igorlearen neurrira taxutzen da, baina besteak ulertu, errespetatu eta, askotan, maitatzen baditu ere ez du, eta hau da harrigarriena, bere ikuspegia galtzen. Dela idazle berri bati ematen dion iritzian, dela zientzia akademiari zuzendutako dimisio eskutitzean, adeitasunaren ondoan borondate erabakiarekin topo egiten dugu. Funtsezkoa nabaritzeko kemena eta modu zehatzean, eta maiz umorezkoan, esateko ahalmena –bere fikzioek duten berezitasuna– antzematen da eskutitzetan. Hemen ere sentimendu korapilatsuenak prosa ordenatu eta argi bihurtzen dira naturaltasun osoz. Zientzia gizonak erakutsiko lukeen urruntasun berberarekin kontaktatu du japoniar amorante mertzenarioarekin izandako harremana eta honek egiten zituen soinuak, *Ivanov* lehen antzezpenaren hondamena, edo, Nizan dagoela, Dreifus kasuari buruz duen iritzia.

Anaia Kolyari, bizimodua alda zezan, idatzitako eskutitzean, ikus dezakegu ez diola maitasunak eginbidea oztopatzen. Anaiak darman portaera desegokia haurtzaroko zigor gogorreari lotuta dagoela onartzeak ez dio gaizki dagoenaren kritika galarazten, edo irtenbideak proposatzea debekatzen; eta, Txejov beti Txejov, anaia, eta bere

burua ulertzen duen bezala, konprenitzen du aita gogorraren damua eta urrikoa, mutua bada ere.

Emakumeek dute leku berezia epistola hauetan. Andreengana-ko mirespenak eta desirak, itsua ez bada ere, azken momenturaino bizirik darraio. Emakumezko igorle ugarien artean Maxa arreba eta emaztea bereizten dira. Lehenak, babes emalea, etxeko arazoetan bereziki, anaia zenduaren eskutitzak jasoko ditu, garbiketa lanak ahaztu gabe, erotismoari eta familiari lotuak zeuden gutunak gutxituz. Bigarrenak, Olga Knipper aktosesak, azken urteak berotuko dizkio, zenbait odei eramanda ere, gero eta eriago dagoenaren eskutitzak alaitasun finez betez. Amodioaren hasiera, ezkontza pozgarria, baina berezia (gutxitan daudelako elkarrekin), eta tristura, sumatzen duenean ez dela agian emaztearen intimitateaz gozatzen duen bakarra. Entzuten diogunean nola agertzen dion urruti dagoen andreari zein diren bere susmo txarren arrazoiak, tinko eta garbi, baina hase-rreru gabe, *Hiru Ahizpak* antzezlanak gogora datorkigu. Hirurak, Olga bereziki, dira argiak eta konturatzen dira anaiak eta koinatak ez dutela zuzen jokatzeko, baina arrazoiak dutela jakiteak ez ditu berea den eremua defenditzeko gai egiten, eta pixkanaka gelditzen dira etxetik kanpo.

Ezin ahaztu, haatik, eskutitzak idazlea miresten dudalako irakurri ditudala. Eta alde horretatik bildumak momentu ahaztezinak ospatu dizkit. Lehenengoa, gauza erakargarrien artean erakargarriena agian, egile baten jaiotza eta garapena bizitzea. Hasierako beldurrak eta kezkek, geroko ospea, lan famatuen sorkuntza ikusten dugu, literaturari lotutako aholku eta iritziekin nahastua, beti zehatz eta justu adieraziak.

Tolstoeikin izandako harremanak aipamen berezia merezi du. lasnaia Polianako biztanlea narrazioaren gailur paregabea dela pentsatzen dugunoi epistolek eskupeko eder bat eskaintzen baitigute. Txajov *Ana Karenina* irakurtzen, *Kroitzerentzat sonata edo Berpizteari* buruz iritzia ematean; Tolstoik ospitalean egiten dion bisitan duten elkar hizketa bizitza eternoari buruz, gero Gorkiri kontatua;³

(3) Chejov, A., *El pabellón nº6 y otros relatos, prólogo de M. Gorki*, Alianza Editorial, Madrid, 2004. Hitz aurrean Gorkik egiten duen erretratua benetan da hunki-

honi egiten dizkion gogoetak, *Gerla eta Bakearen* egilearen garrantzia eta botere morala azpimarratuz... ahaztu ezin daitezkeen momentuak dira, inork ikusten ez gaituela, hain maitea dugun literatura sortu zen eszenatokian sartzeko aukera ematen digutenek.

Zaila, eta agian ezinezkoa litzaziguke eskutitz hauek ulertzea eta bere balioaz jabetzea ez bagenitu hain edizio egokian irakurri.⁴ Hitzaurrean, beste puntu garrantzitsuen artean, esaten zaigu epistolek argitaratu zirenetik lortu zuten arrakasta, bai eta bildumaren xedea eta itzulpenaren iturburua; kronologia argi eta laburrak ematen dizkigu Txejov eta bere garaiko gertaera garrantzitsuen berri; Igorleen zerrendak argitzen du nolakoa izan zen Txejovekin izandako harremana;⁵ bizpahiru mapa bidai aipagarrienen berri argia ematen digutenak; izenen indizea, eta aipamen edo pasarte ilunen batek hala eskatzen duenean, ohar aproposa, testua ulertzen laguntzen digunak. XIX. mendeko Errusia hurbiltzen zaigu Rosamund Bartletteri esker, paratzaile lanak ez digu idazlearen obra ezkututzen; aitzitik, bere lan sotilak hurbiltzen gaitu fintasun zehatza eta arintasun sakona menperatu zituen maisuari.

garria eta sakona; Txejov ezagutu, estimatu, eta ikusia ongi azaltzeko gauza zen idazlearena.

(4) *Anton Chekhov's life and thought: selected letters and commentary*, Northwestern University Press, Evanston, Illinois 1999; ed. S. Karlinsky, ingeles itzul. M. H. Heim eta S. Karlinsky. *Koldo Mitxelena* liburutegian dago, non aipatutako zenbait eskutitz irakur bai daitezke. Baina, gainerik ikusi badut ere, edizioaren planteamendua iruzkintzen ari gerenarena baino desegokiagoa iruditu zait; horrexegatik zailagoa da Chejoven berezitasun sotila antzematea.

(5) Valera, Juan, *Cartas desde Rusia*, Miraguano Ediciones, Madrid, 2005; Ed. A. L. Encinas, Hitzaur. C. Calvo. Bildumak *Pepita Jiménez* idatzi zuenaren estloa, umorea eta jakinduria ezagutzeko parada ematen digu, baina maparik ez izateak edo eskutitzek behar dituzten argibideak (igorleen identifikazioa, adibidez) noten bitartez soilik emateak asko zailtzen du irakurketa.